

Українські козаки – перші антикорупціонери та найкращі піхотинці. Частина I

 iprosvita.com/ukrainski-kozaky-pershi-antikoruptsionery-ta-najkrashchi-pikhotyntsi

21 липня 2020 р.

Талановиті адмірали, найкращі піхотинці, перші антикорупціонери, засновники української держави, політична еліта нації, яка вкладала кошти в освіту та розбудову України. Чого ще ми не знаємо про козаків?

Козацька епоха – гордість нації та найгероїчніша сторінка в історії становлення української держави. Однак саме про неї українці знають чи не найменше. Та навіть поверхневі знання, які дає шкільна програма чи художня література, далекі від основного поняття про козацтво. Чому? Бо українське суспільство лише вчиться, і не завжди охоче, аналізувати та розрізняти історичні факти від інформаційних маніпуляцій, які, до речі, наші східні сусіди вперше почали використовувати щодо України в період українського козацтва.

Далі про українське козацтво як культурно-історичний феномен, який не має аналогів в історії інших народів. А також про його особливу роль у становленні України як держави та однієї із найосвіченіших націй в епоху раннього модерну.

Ілюстрація з книги Тараса Чухліба "Гетьмани і монархи"

Козаки – політична еліта нації, за якої Україна офіційно стала державою

Не лише військо. Нерідко українське козацтво помилково називають суто військовим утворенням. Однак насамперед це було державне, соціальне, політичне, культурно-історичне і навіть педагогічне явище. "У тому, що ми – українці – є нацією, провідна роль належить саме козацтву. Спочатку козацтво виникло стихійно, щоб захищати землю від нападників. Та з часом саме козаки взяли на себе найважливіші завдання, що стояли перед усією нацією. А їхньою важливою рисою стали пріоритети – захищати інтереси народу від зовнішніх ворогів та цілісність своєї землі", – каже **доктор історичних наук, автор численних досліджень і книг про козацтво Тарас Чухліб**. І хоч козакам часто закидають "де два козаки – там три гетьмани", проте і завдяки українському козацтву Україна збереглася донині та є найбільшою територіально державою у Європі. Сила, велич і могутність козацтва були настільки впливовими, що кожен українець прагнув стати козаком. А десь 80% населення себе такими вважали.

"Якщо у нації забрати історію, то через покоління вона перетвориться у натовп. А ще через покоління нею можна керувати на власний розсуд"

Іноземці часто називали Україну “Козацькою республікою”, “Країною козаків”, а українців – “козацькою нацією”. “Козаки стали політичною елітою – прошарком суспільства, які вже мислили не лише категоріями власної користі чи користі власної соціальної групи, а й брали відповідальність за державу. В ранньомодерний час, на який і припадає створення козаками України як держави, насамперед політична еліта була носієм ідей та принципів, що дають змогу історикам говорити про таке явище, як “ранньомодерна нація”, – наголошує **доктор історичних наук Максим Яременко**.

Гетьман Богдан Хмельницький. Фото зі сторінки Тараса Чухліба у Фейсбук

Представником політичної еліти був **Богдан Хмельницький**, який завершив визвольну війну українського народу створенням української держави.

Іван Мазепа, який мав безмежну довіру Петра I, владу, статки, проте ризикнув всім, коли мова зайшла про загрозу існуванню Гетьманщини як автономного державного утворення. Мова про намір Петра I реформувати козацьке військо та зробити із козаків регулярні частини. Згідно із дослідженнями М. Яременка, “фактично це означало кінець існування Гетьманщини. Адже на той час козаки вже були не просто військовими, як століття тому. Це був соціальний стан, що стояв на

вершині тогочасної соціальної піраміди, “політичний народ”, без якого існування автономного державного утворення було взагалі неможливим. Власне, саме цей вчинок вже не молодого гетьмана і прославив його на століття та не дає спокою сучасникам і нині”.

Пилип Орлик, який, будучи у вигнанні, думав про державницькі справи і написав першу у світі Конституцію.

Що важливо, тогочасні правителі та козацька знать велику увагу приділяли розвитку культури та освіти. Згідно з архівними матеріалами, більша частина яких стала відкритою, освіта в Гетьманщині досягнула значно вищого рівня, ніж, скажімо, освіта у Московщині. Козаки мали гарну традицію – будувати церкви, де було місце для шпиталю та школи. Так, наприклад, за даними, зібраними в семи полках із десяти, у 1740-х роках існувало 866 початкових шкіл, де в обсязі трирічного курсу викладалися основи читання та письма. Головним осередком вищої освіти була Києво-Могилянська академія, яка тривалий час була єдиним вищим всестановим навчальним закладом у Східній Європі. Завдяки щедрій фінансовій підтримці Мазепи вона стала одним із провідних культурних центрів не лише України, а й всього православного світу. До Полтавської битви в ній щороку вчилися дві тисячі студентів. Причому навчатися там мали право всі охочі, а не лише заможні. Авторитет академії з її програмою навчання були такими високими, що російські правителі всіляко вербували її викладачів і випускників, пропонуючи їм найвищі в імперії церковні та урядові посади.

Завдяки фінансовій підтримці Мазепи Києво-Могилянська академія стала одним із провідних культурних центрів не лише України, а й всього православного світу

Козаки – державотворці

Офіційно на політичному та міжнародному рівні називатися Україною, українським народом, українцями ми стали в козацьку епоху, а саме за часів Богдана Хмельницького, коли було укладено Зборівський договір. Саме від нього й розпочинається відлік створення України як держави.

“Уперше було створено структури, які працювали суто на українську державу. Це власні збройні сили, сталі кордони, митна, фінансова, поштова, судова служби, внутрішня та зовнішня торгівля, успішна дипломатія. Гроші вже зосереджувалися у державній скарбниці, а не в королівській. Отож, йшли на розвиток молодої держави. Це промовистий показник повноцінного функціонування козацької держави”, – зауважує історик **Іван Сварник**.

Король Речі Посполитої Міхал Корибут свідчив, що гетьман Дорошенко прагнув незалежної держави. Фото: зі сторінки Тараса Чухліба у Фейсбук

Молодою державою керував гетьман спільно з провідною верствою – козацькою старшиною. Важливу роль у державі відігравали демократичні інституції козацтва – загальні та старшинські ради, які вирішували найважливіші питання: державного устрою, війни та миру, міждержавних союзів та угод.

“Саме козаки були авторами і реалізаторами ідеї легітимності молодої незалежної держави у міжнародній спільноті. Наприклад, Переяславська рада 1654 року не була ані приєднанням, ані возз’єднанням із Росією. Це були військові союзи двох держав”, – каже доктор історичних наук **Віктор Брехуненко**.

“Богдан Хмельницький робив це за тією самою схемою, за якою укладав перед тим Зборівський договір з Яном Казимиром. Це був військовий союз, який досягався за допомогою форми васалітету на основі збереження та розширення автономних прав Гетьманщини”, – продовжує доктор історичних наук **Ярослав Федорук**.

За словами істориків, такі союзи у той час були і актами міжнародного визнання.

“Коли легітимний християнський володар бере під своє крило нове державне утворення, цим сигналізує світу, що він визнає його легітимність. Після цього всі європейські правителі трактували Гетьманщину як легітимну державу, а її гетьмана – як законного правителя”, – розповідає Віктор Брехуненко.

В архівах знайдено документи, які підтверджують, що державу гетьмана Хмельницького як республіку визнала Австрійська імперія. У книзі “Гетьмани і монархи” доктор історичних наук Тарас Чухліб пише: “Секретар австрійського посольства К. Маріянович записав вітальну промову П. Парцевича до гетьмана: “Світлий і вельможний Пане, Гетьмане славного і войовничого народу Запорозького й ласкавий пане! Фердинанд III, з Божої ласки Імператор Римський і всіх Володарів Християнських від сходу до заходу сонця, Законний, Найвищий і Августійший Глава, обіймаючи своєю любов’ю всіх заслужених, здавна пізнав славні вчинки Твоєї Світлості... перед вельможними і славними радниками, що становлять цю славу і войовничу республіку...”

Гетьман Павло Тетеря розмовляв з польським королем українською мовою

Козаки – перші антикорупціонери

Перша у Європі та США Конституція була написана генеральним писарем Війська Запорозького Пилипом Орликом. Так, вона не набула чинності. Однак, за висновками експертів, документ став абсолютно унікальним правовим явищем, адже задокументував ставлення козацтва до свободи. Вперше суспільний договір був укладений таки чином, що не цар чи володар дарував вольності народу, а сам народ обирав, по суті, керівного менеджера, який управляв на засадах чіткого розподілу влади. Для тих часів це був виклик та абсолютна інновація.

Читайте також: [Автором першої у світі конституції демократичного суспільства був українець](#)

За словами істориків, Конституцію Пилипа Орлика можна назвати однією з найперших антикорупційних програм України. Цей документ робив неможливою узурпацію влади. Документ передбачав, що військові старшини мають бути обрані вільним голосуванням, що гетьман не має права самовладно привласнювати те, що належить громаді, не має права розділяти громадське майно між іншими людьми. Документ передбачав, що ніхто не може зловживати місцевими бюджетами, а якщо буде помічений у розтратах – має відшкодувати кошти з власної кишені. Суд має бути незалежним, і гетьман повинен виконувати його рішення. Відповідальність за різні рішення несуть різні інституції, а не гетьман одноосібно.

До слова, перші конституції у Європі та США з'явилися лише через 70 років після Конституції Пилипа Орлика.

У статті використано історичні розвідки сучасних українських істориків-дослідників козацької епохи: Ярослава Федорука, Тараса Чухліба, Івана Сварника, Віктора Брехуненка, Максима Яременка, старшого наукового співробітника НБУВ ім. В. І. Вернадського Сергія Полтавця).

Продовження розповіді про феномен українського козацтва – у другій частині.

Головне фото: В'їзд Хмельницького до Києва